

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ
 ΤΟΥ IBN-AL-DJAZZÀR ABOU DJÀFAR
 AH'MAD IBN IBRAHIM IBN ABOU KHÂLID

Γιατρός, γιὸς γιατροῦ, ἀνιψιὸς τοῦ Abou Bakr, ποὺ ἦταν ἐπίσης γιατρός, ὁ Abou Djàfar γεννήθηκε στὸ K'aïrawân καὶ ἦταν σύγχρονος, σύντροφος¹ καὶ μαθητῆς τοῦ Ishak' ibn Solaiimân². Ἀνῆκε σ' αὐτοὺς ποὺ ἀποστήθιζαν τὸ Κοράνι (τοὺς λόγους καὶ τὶς πράξεις τοῦ Μωάμεθ³ κτλ.)· μελετηρός, ἐρευνητής, σπούδασε ἰατρικὴ καὶ ἄλλες ἐπιστῆμες καὶ τὶς κατεῖχε ἀπόλυτα.

Ὁ Solaiimân ibn H'assân, γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Ibn Djoldjol⁴, ἀναφέρει ὅτι ὁ Ah'mad ibn Abi Khâlid εἶχε υἱοθετή-

---

1. Ἡ λέξι sahib, «συντροφεύω κάποιον», «εἶμαι σύντροφος κάποιου», «φίλος», λαμβάνεται ἐδῶ μὲ τὴν ἔννοια «συναναστρέφομαι» γιὰ λόγους διδακτικούς.

2. Βλ. παρακάτω, τὴ σύντομη σημείωση γιὰ τὴ ζωὴ αὐτοῦ τοῦ διάσημου γιατροῦ. Γιὰ τὴ ζωὴ του βλ. καὶ S. de Sacy, *Relation de l'Égypte par Abd-Allatif*, Paris 1810, σ. 43 (μεταφρασμένη ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ibn Abi Oçaïbyya).

3. H'adiths.

4. Βλ. τὴ βιογραφία του μεταφρασμένη ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ibn Abi Oçaïbyya ἀπὸ τὸν S. de Sacy, *Relation de l'Égypte par Abd-Allatif*, Paris 1810, σ. 495. Ὁ Ibn Djoldjol εἶναι συγγραφέας Ἀπομνημονευμάτων γιὰ τὴ ζωὴ διαφόρων γιατρῶν καὶ φιλοσόφων ποὺ

σει ὅσον ἀφοροῦσε τὴν ἐνδυμασία, τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὶς συνήθειές του ἕναν ἀπαράβατο κανόνα, ποὺ στὸ Κ' aigawân δὲν θυμοῦνται νὰ τὸν παρέβῃ οὔτε μία φορά. Χωρὶς νὰ ρέπει πρὸς τὶς ἀπολαύσεις, παρίστατο στὶς κηδεῖες καὶ τοὺς γάμους, ἀλλὰ δὲν ἔτρωγε ποτέ. Δὲν ἐπισκεπτόταν τὸ σπίτι κανενὸς στὴν Ifrik'ia, οὔτε τοῦ Σουλτάνου, παρὰ μόνο τοῦ παλιοῦ του φίλου Abi T'alib⁵, θεῖου τοῦ Mad: ἀλλὰ καὶ στὸ σπίτι αὐτὸ δὲν πήγαινε παρὰ μόνο τὶς Παρασκευές. Κάθε χρόνο κατέφευγε σὲ ἕνα «ἐρημητήριο»⁶ ποὺ βρισκόταν στὴν ἀκροθαλασσιὰ καὶ παρέμενε ἐκεῖ ὅσο διαρκοῦσε ὁ καύσωνας. Κατόπιν ἐπέστρεφε στὴν Ifrik'ia.

Στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του εἶχε τοποθετήσῃ ἕναν μακρὸ πάγκο, ὅπου ἔβαζε νὰ καθίσει ἕνας ὑπηρέτης ὀνομαζό-

---

ἔζησαν ἐπὶ Moayyad billah (Héchem, II, 366, 392 [= 976, 1001 μ.Χ.]). [Βλ. καὶ F. Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums*, τ. 3, Leiden 1970, σσ. 309-310].

5. Ὁ Abou T'alib ἦταν γιὸς τοῦ Kâym Abou'l-K'â'im, δευτέρου χαλίφη τῆς δυναστείας τῶν Φατιμιδῶν (βλ. τὴ σημείωση τοῦ Ét. Quatremère γιὰ τὸν Moizz lidin Allah, στὸ *Journal Asiatique*, 1837, σ. 89).

6. Rabitah. Ἡ λέξι αὐτὴ, ποὺ λαμβάνεται μὲ τὴ σημασία «ἐρημητήριο», λείπει ἀπὸ τὰ λεξικά. Εἶναι συνώνυμη μὲ τὸ mountazah, «τόπος ἀναχώρησης». Τὴν ἐντοπίζουμε στὸν Ibn Batoutah (βλ. τὸ ἔργο *Voyages dans l'Asie Mineure*, μετάφραση ἀπὸ τὸν Defrémery, σ. 92). Τὰ χειρόγραφα ποὺ χρησιμοποιήσῃ ὁ de Slane γιὰ νὰ γράφει σχετικὰ μὲ τὸν Abou Djâfar παρέδιδαν πιθανῶς Ribat ἀντὶ Rabitah: «ὁ Abou Djâfar περνοῦσε τὶς μέρες τοῦ καλοκαιριοῦ κάθε χρόνο σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ ribâts ἢ garrisons στὴν ἀκτὴ τῆς θάλασσας». (Βλ. *Ibn Khallican's Biographical Dictionary*, μετάφραση ἀπὸ τὸν MacGuckin de Slane, τ. 1, σ. 673).

μενος Rachyk'. Αὐτὸς ἐτοίμαζε μπροστά του ὅλα τὰ ἐλιξήρια, τὰ ποτὰ καὶ τὰ φάρμακα. Ὅταν τὸ πρωὶ ὁ Abou Djâfar ἐξέταζε τὰ δοχεῖα (τῶν οὔρων), καλοῦσε τοὺς ἀνθρώπους νὰ πᾶνε στὸ μέρος, ὅπου καθόταν ὁ ὑπηρέτης του, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ὁποίου ἔπαιρνε τὰ φάρμακα, ἀποφεύγοντας ὁ ἴδιος νὰ πάρει ὁ,τιδήποτε ἀπὸ ὅποιονδήποτε.

Ἐνα πρόσωπο στὸ ὁποῖο ἔχω ἐμπιστοσύνη, λέει ὁ Ibn Djoldjol, μοῦ διηγήθηκε τὸ ἐξῆς γεγονός: «Ἦμουν στὸ σπῆτι τοῦ Abou Djâfar, στὸν προθάλαμο, ὅπου ὑπῆρχε συνωστισμὸς ἀσθενῶν, ὅταν ἦρθε ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Nemân τοῦ καδῆ. Ἦταν ἓνας νέος ἄνδρας ποὺ ὅλοι τὸν ἐκτιμοῦσαν στὴν Ifrik'ia. Ὁ καδῆς, ὅταν κωλυόταν νὰ δικάσει ὁ ἴδιος, τὸν ὀριζε ἀντικαταστάτη του. Ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Nemân δὲν βρῆκε στὸν προθάλαμο ἐλεύθερο ἄλλο κάθισμα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ τοῦ Abou Djâfar. Ὅταν ὁ γιατρὸς βγῆκε ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ, ὁ ἀνιψιὸς τοῦ καδῆ σηκώθηκε, ἀλλὰ ὁ Abou Djâfar δὲν τοῦ εἶπε νὰ καθίσει. Ὁ νεαρὸς ἄνδρας τοῦ ἔδειξε ἓνα δοχεῖο ποὺ ἔφερε μὲ οὔρα τοῦ ξαδέλφου του, τοῦ γιοῦ τοῦ Nemân (ποὺ ἦταν ἄρρωστος). Πῆρε τὴν ἀπάντηση τοῦ Abou Djâfar γιὰ τὸν ξάδελφό του, ἐνῶ στεκόταν πάντα ὀρθος. Κατόπιν ἀπομακρύνθηκε καὶ ἀνέβηκε στὸ ἄλογό του χωρὶς νὰ δώσει σημασία στὸ ἐπεισόδιο ποὺ εἶχε μόλις συμβεῖ. Ἦρθε πάλι τὶς ἐπόμενες μέρες μὲ τὰ οὔρα, μέχρις ὅτου ὁ ἄρρωστος ἔγινε καλά»⁷.

7. Διαβάζοντας τὸ κείμενο τῆς διήγησης αὐτῆς, ἀπὸ τὴ φράση «λέει ὁ Ibn Djoldjol», χρειάστηκε νὰ δώσω μεγάλη προσοχὴ γιὰ νὰ μὴν μεπερδέψω τὸ ἓνα πρόσωπο μὲ τὸ ἄλλο. Τὸ ὕφος τοῦ Ibn Abi Osaïbyya διακρίνεται γενικὰ ἀπὸ μεγάλη λιτότητα, καὶ γι' αὐτὸ συχνὰ εἶναι ἀρκετὰ σκοτεινὸ. Στερεῖται σαφηνείας κυρίως

Αὐτὸς ποὺ μοῦ διηγήθηκε τὸ παραπάνω περιστατικὸ πρόσθεσε: «Ἦμουν στὸ σπίτι τοῦ Abou Djàfar κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ d'oh'a⁸, ὅταν ἔφτασε ἕνας ἀπεσταλμένος τοῦ καδῆ Nemân μεῖ ἕνα γράμμα, μεῖ τὸ ὁποῖο ὁ καδῆς εὐχαριστοῦσε τὸν Abou Djàfar γιὰ τὶς φροντίδες πρὸς τὸν γιό του. Ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ προσέφερε ἕνα mandil⁹ ποὺ περιεῖχε ἕνα καζουα¹⁰ καὶ 300 mithk'âls. Ὁ Abou Djàfar διάβασε τὸ

ὅσον ἀφορᾷ τὴ χρῆση τῶν μικρῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων προσώπων. Αὐτὴ ἐξ ἄλλου εἶναι μία ἀπὸ τὶς δυσκολίες τῆς ἀραβικῆς γλώσσας. Ὅταν σὲ κάποιον περιστατικὸ γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ πρόσωπα, πολλὲς φορὲς δὲν μπορούμε νὰ ἀντιληφθοῦμε σὲ ποιό νὰ ἀποδώσουμε αὐτὸ ἢ τὸ ἄλλο γεγονός. Ἀπαιτεῖται μεγάλη προσοχὴ γιὰ νὰ μὴ γίνῃ σύγχυση. Αὐτὴ ἡ ἀμφιβολία θὰ ἐξέλιπε, ἂν ὁ συγγραφέας ἐπαναλάμβανε πιὸ συχνὰ τὸ μικρὸ ὄνομα τοῦ προσώπου, γιὰ τὸ ὁποῖο κάθε φορὰ γίνεται λόγος.

8. Τὸ τμῆμα τῆς μέρας ἀπὸ τὶς 9 τὸ πρωὶ ἕως τὶς 12 τὸ μεσημέρι.

9. Βλ. R. Dozy, *Dictionnaire des vêtements chez les Arabes*, σ. 414, στὴ λέξη mandil. Ὁ ἐρευνητὴς αὐτὸς τῶν ἀνατολικῶν πολιτισμῶν κατέγραψε ὅλες τὶς σημασίες τῆς λέξης: «τουρμπάνι», «ζώνη», «μαντήλι», «πετσέτα», «ποδιά», «ἀσπρόρουχο». Ἐδῶ πρόκειται μᾶλλον γιὰ μαντήλι. Ὁ Lane (*The Thousand and One Nights*, τ. 1, σ. 424, ποὺ μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Dozy) κάνει τὴν ἀκόλουθη παρατήρηση: «Εἶναι γενικευμένο ἔθιμο στοὺς Ἄραβες νὰ δίνουν ὡς δῶρο χρήματα δεμένα στὴ γωνία ἐνὸς κεντημένου μαντηλιοῦ». Στὸ κείμενο τοῦ Ibn Abi Oçaibyya τὸ μαντήλι περιέχει τὰ δῶρα, ἀλλὰ τὸ ἴδιο δὲν προσφέρεται. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴ φράση: «ἀλλὰ δὲν δέχτηκε οὔτε τὰ χρήματα οὔτε τὸ καζουα». Αὐτὲς οἱ λέξεις θὰ ἐπιβεβαίωσαν τὴ διόρθωση ποὺ πρότεινα, γράφοντας mandil fih kaζουα ἀντὶ mandil bi kaζουα.

10. Βλ. R. Dozy, *Dictionnaire des vêtements*, σ. 333, στὴ λέξη kaζουα. Τὸ καζουα ἐδῶ πρέπει νὰ δηλώνει τὸ h'âyk. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐν-

γράμμα, ἀπάντησε στὸν καδῆ εὐχαριστώντας τον, ἀλλὰ δὲν δέχτηκε οὔτε τὰ χρήματα οὔτε τὸ καζουα.

— «Abou Djāfar», τοῦ λέω, «αὐτὸ εἶναι ἓνα δῶρο ποῦ σοῦ στέλνει ὁ Θεός».

— «Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ», μοῦ ἀπάντησε· «δὲν μπορῶ νὰ δεχτῶ δῶρα ἀπὸ ἀνθρώπους τοῦ Mād»¹¹.

Ὁ Ah'mad ibn al-Djazzâr πέθανε σὲ ἡλικία μεγαλύτερη τῶν 80 ἐτῶν. Στὸ σπίτι του βρέθηκαν 24.000 δηνάρια καὶ 25 καντάρια¹² βιβλία σχετικὰ μὲ τὴν ἰατρικὴ καὶ ἄλλα θέματα¹³. Σχεδίαζε ἓνα ταξίδι στὴν Ἰσπανία, ἀλλὰ δὲν τὸ πραγματοποίησε. Ἐζήσηε κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Mād.

Ὁ ποιητὴς Kochâdjim¹⁴ ἔγραψε πρὸς τιμὴν τοῦ Abou

νοια τῆς λέξης στὴν περιοχὴ τοῦ Mar'reb. Στὴ Συρία καὶ τὴν Αἴγυπτο ὅμως τὸ καζουα ἀντιστοιχεῖ στὸ djobba καὶ τὸ k'aftân.

11. Ὁ Abou Tamin Mād, ἐπονομαζόμενος Moizz lidin Allah, γιὸς τοῦ χαλίφη Mançour, γεννήθηκε τὸ ἔτος 317 τῆς Ἐγίρας [= 929 μ.Χ.]. Τέταρτος ἀπὸ τοὺς Φατιμίδες χαλίφες τῆς Ἀφρικῆς, πρῶτος Φατιμίδης χαλίφης τῆς Αἰγύπτου, κυβέρνησε ἀπὸ τὸ 341-365 τῆς Ἐγίρας [= 952-975 μ.Χ.]. Ἐκανε πρωτεύουσά του τὸ K'aïrawân. Στὴν πόλη αὐτὴ κατοικοῦσε πλῆθος ἀνθρώπων, ἀκόμη καὶ ἄνθρωποι μὲ μεγάλη ἐπιρροή ποῦ ἀντιπαθοῦσαν βαθιὰ τοὺς Φατιμίδες. Γνωρίζουμε πόσο μεγάλη ἀντίδραση συναντοῦσαν ἀκόμη καὶ μέσα στὴν πρωτεύουσα τοῦ κράτους τους (βλ. τὸν βίο τοῦ Φατιμίδη χαλίφη Moizz lidin Allah ἀπὸ τὸν Quatremère, *Journal Asiatique*, Νοέμβριος 1836, σσ. 409 καὶ 411).

12. K'int'ars.

13. Παράξενος τρόπος ἐκτίμησης τῆς βιβλιοθήκης ἑνὸς σοφοῦ.

14. Ὁ Abou Mançour Abd al-Malik Etthälabyy τὸν μνημονεύει στὸ ἔργο του *Iatimat Addahr* (φ. 2ν, ἀραβικὸ χειρόγραφο ἀριθμ. 1370, παλαιὰ συλλογὴ), στὸ κεφάλαιο, ὅπου κάνει λόγο γιὰ τοὺς ποιητὲς τῆς Συρίας, καὶ τὸν τοποθετεῖ πάνω ἀπὸ ὅλους τοὺς

Djâfar Ah'mad ibn al Djazzâr τούς ακόλουθους στίχους (σε ρυθμὸ t'awil), ὅπου μνημονεύει τὸ σύγγραμμα *Zâd-al-moçâfir*:

«Abou Djâfar, ἐπέδειξες, ζωντανὸς ἢ νεκρός,
ἔνδοξα προτερήματα, μεγαλωμένα

Ἄραβες ποιητές, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρες. Πιστεύει ὅτι ὁ ποιητὴς αὐτὸς δὲν εἶχε συριακὴ καταγωγή, ἦταν moallad, δηλαδή ξένος, ἀλλὰ εἶχε γίνεи Σύρος (ἴσως γεννήθηκε στὴν Αἴγυπτο ἢ τὸ Mar'reb καὶ ἦρθε νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴ Συρία). Ἀφοῦ μνημονεύσει τοὺς συγχρόνους ποιητὲς al-Mouthad-dithoun, ὁ Etthàlabyy, σημειώνει: «Μεταξὺ αὐτῶν ποὺ «ἔγιναν» Σύροι, ὁ El-Moàwouadj Errakyy, ὁ Al-Marimyy, ὁ Al-Abbassy καὶ ὁ Abou'l-Fath Kochâdjim εἶναι οἱ ἀνθῶνες τῆς ποίησης καὶ οἱ κῆποι τῶν ματιῶν». Τὸ ὄνομα Kochâdjim φαίνεται μᾶλλον ὅτι εἶναι παρωνύμιο. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀραβικὴ ρίζα αὐτῆς τῆς λέξης. Ὁ σείχης Fârès Ecchidiâk', τὸν ὁποῖο συμβουλευτήκα σχετικὰ μ' αὐτὸν τὸν ποιητὴ, μὴ ἔδωσε μόνο τὴν ἀκόλουθη συμβουλή: «Οἱ oudaba τῆς Αἰγύπτου λένε ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Kochâdjim ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ πρῶτα γράμματα τῶν ἀκόλουθων λέξεων: katib (συγγραφέας), sha'ir (ποιητὴς), adib (λογοτέχνης), jamic (αὐτὸς ποὺ συγκεντρώνει τὴν ἐπιστήμη), mounajim (ἀστρονόμος). Ὁ Abou'l-Fath Mah'moud ibnou'l H'oçaiin, ἐπονομαζόμενος Kochâdjim, φημισμένος ποιητὴς καὶ φιλόσοφος, ἦταν σύγχρονος τοῦ Motenabby. Πέθανε λίγο μετὰ τὸ ἔτος 350 τῆς Ἑγίρας [= 961 μ.Χ.]. Τὸ ἔργο του *Diwan* βρίσκεται στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Leyden, στὸ χειρόγραφο μὲ ἀριθμ. 549. Ὑπάρχει καὶ ἓνα ἄλλο χειρόγραφο τοῦ *Diwan* στὸ Ἀσιατικὸ Μουσεῖο τῆς Ἁγίας Πετρούπολης (βλ. R. Dozy, *Catal. cod. or. Bibl. acad. Lugd. Batav.*, τ. 2, σ. 52). Μερικοὶ στίχοι τοῦ Kochâdjim παρατίθενται στὰ σχόλια τοῦ Silv. de Sacy στὸ ἔργο *Séances* τοῦ Hariri (βλ. τὴ νέα ἐκδοσι τῶν *Makâmat* ἀπὸ τοὺς Reinaud καὶ Derenbourg, στὶς σημειώσεις καὶ προσθήκες, σσ. 85 καὶ 86. Βλ. ἐπίσης *Ibn Khallikan's Biographical Dictionary*, μετάφραση τοῦ de Slane, τ. 1, σ. 301.

πάνω στη ράχη του χρόνου¹⁵.
 Είδα στη χώρα μας πλήθος ανθρώπων
 που μελετούσαν και γνώριζαν το *Zâd-al-moçâfir*.
 Είμαι βέβαιος πώς, αν ο Abou Djâfar ήταν
 ζωντανός τη στιγμή (της φήμης του βιβλίου του),
 θα είχε γίνει μια τελειότητα
 ανάμεσα στα πιό διάσημα ονόματα.
 Θα έπαινέσω τις πράξεις του Ah'mad
 που οι ύποσχέσεις τους είναι μεγάλες
 στα μάτια των γενναιόδωρων (ανθρώπων)».

Ο Ibn al-Djazzâr είναι ο συγγραφέας των ακόλουθων έργων:

1. *Βιβλίο για τη νοσηλεία των ασθενειών*,
 (γνωστό ως *Zâd-al-moçâfir wa-qût al-hâdir*)¹⁶.
2. *Πραγματεία για τα απλά φάρμακα*
 (γνωστή ως *Itimâd*, «στήριγμα»)¹⁷.
3. *Πραγματεία για τα σύνθετα φάρμακα*

15. Μετέφρασα το 'izama με τη λέξη «μεγαλωμένα», θεωρώντας τη λέξη αυτή ως τον πληθυντικό του 'azim «μεγάλος» και ως *nat* το *mafahir*. Αυτή η λέξη είναι επίσης ο πληθυντικός του 'azm που σημαίνει «κόκαλο» (Λατ. os). Άν υίοθετούσαμε αυτή τη σημασία, θα είχαμε: «ένδοξα προτερήματα, κόκαλα στη ράχη του χρόνου».

[16. Έλληνικά: Έφοδια του άποδημούντος, Λατινικά: *Viaticum peregrinantis*].

[17. Άραβικά: *Kitab I' timâd al-adwiya al-mufrada*, Λατινικά: *Ad-miniculum η Liber fiduciae de simplicibus medicinis η De medicamentis simplicibus*].

- (γνωστή ως *Bor'ia*, «πράγμα που επιθυμεί κάποιος»)¹⁸.
4. Βιβλίο προετοιμασίας για τη μεγάλη διάρκεια της ζωής (τὸ σημαντικότερο ἰατρικὸ βιβλίον ποὺ ἔγραψε)¹⁹.
  5. Βιβλίο ὅπου κάνει γνωστὴ τὴν ἀλήθεια τῆς Ἱστορίας (πρόκειται γιὰ μιὰ συνοπτικὴ Ἱστορία²⁰).
  6. *Riçâla*, «μικρὸ ἔργο», γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ τὴ διάσταση τῆς γνώμης τῶν ἀρχαίων σχετικὰ μὲ αὐτὴν²¹.
  7. Πραγματεία περὶ στομάχου (δηλαδὴ τῶν ἀσθενειῶν τοῦ καὶ τῆς θεραπείας τους)²².
  8. Πραγματεία τῆς ἰατρικῆς τῶν φτωχῶν²³.

[18. Ἀραβικά: *al-Bugya* ἢ *Kitab fi l-Adwiya al-murakkaba*, Λατινικά: *Desiderium* ἢ *De medicamentis compositis*].

[19. Ἀραβικά: *Kitab al-'Udda li-tul al-mudda*, Λατινικά: *Apparatus ad propagationem vitae*].

20. Ὁ de Slane, στὶς σημειώσεις τοῦ στὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ *Ibn Khallikan' Biographical Dictionary*, σὲ μιὰ σύντομη σημείωση γιὰ τὸν Abou Djâfar, μνημονεύει καὶ ἓνα ἄλλο ἱστορικὸ ἔργο αὐτοῦ τοῦ συγγραφέα, τὸ *Akhbâr eddaula* (= Ἱστορία τῆς σύγχρονης δυναστείας), τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει τὴν ἐξιτόρηση τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἀνόδου τῆς αὐτοκρατορίας ποὺ ἴδρυσε ὁ Obaïd Allah el-Mahdi (βλ. *Ibn Khallikan' Biographical Dictionary*, μετάφρ. de Slane, τ. 1, σσ. 672 καὶ 673, σημ. Βλ. ἐπίσης *Relation de l'Égypte*, μετάφρ. S. de Sacy, σ. 43). [Λατινικά: *Liber institutionis recognitio historiae*].

[21. Ἀραβικά: *Riçâla fi n-Nafs wa-fi dikr ihtilaf al-awa'il filhâ*, Λατινικά: *Tractatus de anima et commemoratio sissensus veterum de ea*.]

[22. Ἀραβικά: *Kitab al Mi' da*, Λατινικά: *Liber de stomacho, eiusque morbis et remediis*.]

23. Πιθανὸν ἀπὸ λάθος ὁ F. Wüstenfeld ταυτίζει αὐτὸ τὸ Βιβλίο τῆς ἰατρικῆς τῶν φτωχῶν μὲ τὸ *Zâd al-moçâfir* (βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Daremberg, στὸ *Archives des Missions*, Σεπτέμβριος 1851, σ. 491). [Ἀραβικά: *Kitab Tibb al-fuquarâ' wa-l-masakin*, Λατινικά: *Liber curationis pauperum*.]

9. *Riçâla* γιὰ τὰ φάρμακα ποὺ μποροῦν νὰ ἀντικατασταθοῦν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο (succedanea)²⁴.
10. Πραγματεία γιὰ τὴ διαφορὰ μεταξὺ ἀσθενειῶν μὲ παρόμοια αἷτια ἀλλὰ διαφορετικὰ συμπτώματα²⁵.
11. *Riçâla* γιὰ τὴν ἀποφυγὴ νὰ παίρνομε αἷμα, ὅταν δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ποὺ νὰ μᾶς ἀναγκάζει γι' αὐτό²⁶.
12. *Riçâla* γιὰ τὴν κόρυζα, τὶς αἰτίες καὶ τὴ θεραπεία της²⁷.
13. *Riçâla* γιὰ τὸν ὕπνο καὶ τὴν ἀϋπνία²⁸.
14. Ἰατρικὲς ἐμπειρίες²⁹.
15. Λόγος (κεφάλαιο) γιὰ τὴν ἐλεφαντίαση, τὶς αἰτίες καὶ τὴν θεραπεία της³⁰.
16. Βιβλίον τῶν ἰδιοτήτων³¹.

[24. Ἀραβικά: *Kitab Abdâl al-' aqâqir* ἢ *Badal al-' aqâqir*, Ἑλληνικά: Ἀντεμβαλλόμενα, Λατινικά: *Tractatus de commutatione remediorum*.]

[25. Ἀραβικά: *Kitab fi l-Farq baina l-' ilal allati tastabihu asbâbuhâ wa-tahtalifu a' râduha*, Λατινικά: *Liber de discrimine inter morbos, qui similes causas habent, sed diverso modo apparent*.]

[26. Ἀραβικά: *Riçâla fi l-Tahaddur min ihrâg ad-dam min gair hâga da' at ilâ ihrâgîli*, Λατινικά: *Tractatus, quod abstinendum sit a missione sanguinis non necessaria*.]

[27. Ἀραβικά: *Riçâla fi z-Zukâm wa-asbâbihi wa-' ilagi hi*, Λατινικά: *Tractatus de coryza, eiusque curatione*.]

[28. Ἀραβικά: *Riçâla fi n-Naum wa-l-yaqazq*, Λατινικά: *Tractatus de somno et vigilia*.]

[29. Ἀραβικά: *Mugarrabat fi t-tibb*, Λατινικά: *Experimenta medica*.]

[30. Ἀραβικά: *Maçâla fi l-Gudâm wa-asbâbihi wa' ilâgîhi*, Λατινικά: *Dissertatio de lepra, eiusque causis et remediis*.]

[31. Ἀραβικά: *Kitab al-Hawâss*.]

17. Βιβλίο συμβουλῶν στοὺς χρηστοὺς ἀνθρώπους³².
 18. Πραγματεία τῶν ἐμπειριῶν³³.
 19. Βιβλίο τῆς περιγραφῆς τῶν αἰτιῶν ποὺ προκαλοῦν τὴν πανώλη στὴν Αἴγυπτο, τρόπος νὰ ἀπωθηθεῖ καὶ νὰ νοσηλευθεῖ αὐτὸ ποὺ φοβᾶται κανεὶς³⁴.
 20. Riçâla σὲ μερικὸς ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του γιὰ τὴν περιφρόνηση τοῦ θανάτου³⁵.

[32. Ἀραβικά: *Kitab Nasâ'ih al-abrâr.*]

[33. Ἀραβικά: *Kitab al-Muhtabarat*, Λατινικά: *Liber experimentorum.*]

[34. Ἀραβικά: *Kitab fi Na' t al-asbâb al-Muwallida li-l-wabâ' fi Misr wa-tariq al-hila fi daf' dâlika wa-' ilag mâ yutahauwaf minhu*; Λατινικά: *Descriptio causarum, quae producunt pestem et methodus prohibendi eam.*]

[35. Ἀραβικά: *Riçâla ilâ ba' d ihwânihî fi l-istihâna bi-l-maut*, Λατινικά: *Tractatus de contemptu mortis.*]